

Kod i kontakt jako warunki porozumiewania się osób niemownych i niemówiących

I. Wprowadzenie

Ludzie pozbawieni możliwości mówienia – celowo na razie nieprzyporządkowywani do dwóch tytułowych grup: osób niemownych lub niemówiących – bywają postrzegani jako ci, którzy nie mają kodu językowego. Konsekwencją takich wrażeń jest dążenie do wyposażenia ich w jakiś inny, alternatywny system znakowy, dzięki któremu będą się mogli komunikować. Działania te rozgrywają się najczęściej w pewnym kontekście: terapeutycznym, rewalidacyjnym, logopedycznym, edukacyjnym. Dwa wymienione powyżej terminy: kod i kontakt, ale również komunikowanie się dzięki komunikatywności, stanowią ośnowę dla przedstawionego w artykule toku argumentacji. Tok argumentacji spójnego z autorską propozycją lingwistyki komunikacji alternatywnej i wspomagającej (*AAC*, ang. *Augmentative and Alternative Communication*) (Michalik, 2018) oraz koncepcją kodu i kontaktu Stefana Jerzego Rittela (2017).

II. Niemowność i niemówienie

Termin *niemowność* (ang. *speech inability*), będący antonimem rzeczownika odprzymiotnikowego *mowność*, a pochodzący od przymiotnika *mowny*, odsyła do stanu towarzyszącego człowiekowi, w którym nie zachodzi układ czynności, jaki przy udziale języka wykonywany jest w celu poznawania rzeczywistości i przekazywania jej interpretacji innym uczestnikom życia społecznego (Michalik, 2018, s. 43; Michalik, 2020, s. 133). Eksplikacja ta wykorzystuje pewną tradycję logopedyczną – definicję *mowy* Stanisława Grabiasa (2015), ustalenia leksykograficzne oraz odwołuje się do etymologii terminu (Michalik, 2018, s. 45–49). Warto podkreślić, że rzeczownik *mowność* i przymiotnik *mowny* współtworzą pole semantyczne z rzeczownikiem *mowa*. *Niemówienie* (ang. *speech non-occurrence*) z kolei definiuję w relacji przeciwstawnej do *mówienia*, które za Renatą Grzegorzyczkową rozumiem jako ‘jednostkowy akt nadawczo-odbiorczy, w którym nadawca, chcąc przekazać odbiorcy pewną informację, wybiera z kodu językowego odpowiednie słownictwo i struktury gramatyczne, uruchamia narządy mowne mające zrealizować formę wybranych jednostek językowych, w wyniku czego wysyła fale akustyczne do ucha odbiorcy, w którego narządach odbiorczych dokonuje się recepcja dźwięku i jego interpretacja mentalna’ (Grzegorzyczkowa, 2007, s. 14).

Nawiązując do tej definicji, proponuję następującą definicję *niemówienia*:

‘nadawca, (nie?)¹ chcąc przekazać odbiorcy pewną informację, nie wybiera z kodu językowego odpowiedniego słownictwa i struktur gramatycznych, nie uruchamia narządów mownych mających zrealizować formę wybranych jednostek językowych, w wyniku czego nie wysyła fal akustycznych do ucha odbiorcy, w którego narządach odbiorczych nie dokonuje się recepcja dźwięku i jego interpretacja mentalna’ (por. Grzegorzczukowa, 2007; Michalik, 2018, s. 43–44).

Uwzględniając powyższe rozróżnienie, wyodrębnić można dwie grupy osób:

- *dotknięte niemownością (niemowne)*, czyli nieposiadające mowy (w znaczeniu *langage*) i w związku z tym niepodejmujące zespołu czynności, jakie przy udziale języka wykonuje człowiek mówiący, niepoznające tym samym rzeczywistości na poziomie osób mownych i nieprzekazujące jej interpretacji innym uczestnikom życia społecznego (Michalik, 2018, s. 50);
- *dotknięte niemówieniem (niemówiące)*, czyli posiadające system językowy (w znaczeniu *langue*), ale nieprzekazujące odbiorcy informacji, niewybierające z kodu językowego (*langue*) odpowiedniego słownictwa i struktur gramatycznych, nieuruchamiające narządów mownych mających zrealizować formę wybranych jednostek językowych, w wyniku czego niewysyłające fal akustycznych do ucha odbiorcy, w którego narządach odbiorczych nie dokonuje się recepcja dźwięku i jego interpretacja mentalna (Michalik, 2018, s. 50–51).

III. Kod a porozumiewanie się osób niemownych i niemówiących

Kod jest zwykle rozumiany jako system środków służący do przekazywania informacji, a Zygmunt Saloni w swej zwięzłej definicji zwraca uwagę na to, że może być stworzony sztucznie (Saloni 1999, s. 302), co dla budowanej teorii lingwistyki AAC ma kluczowe znaczenie (Michalik, 2018). Samą lingwistykę komunikacji wspomagającej i alternatywnej można zdefiniować, odwołując się do terminologicznych ustaleń lingwistyki edukacyjnej (Rittel, 1994a)², jako ‘językoznawstwo z silnymi pod-

¹ Często nie można rozstrzygnąć, czy osoba niemówiąca chce (nie chce) przekazywać odbiorcy informację.

² Lingwistyka edukacyjna proponuje model rozwoju języka będący efektem użycia osiągnięć językoznawstwa ogólnego do analiz procesów akwizycji, kształcenia i rozwoju języka. Modelowe ujęcie, stanowiące sumę parametrów teoretycznych, zostało uaktywnione dzięki połączeniu metodologicznego paradygmatu dedukcyjnego (tezy językoznawstwa ogólnego) z indukcyjnym (weryfikacja praw ogólnych wydobyta z wykonania językowego). W związku z tym w proponowanym modelu lingwistyki edukacyjnej daje się wyróżnić pięć poziomów kompetencji lingwistycznej (poziom przejściowy, przybliżony i docelowy oraz poziom subkompetencji i nadkompetencji), analitycznie precyzowanych przy pomocy tych samych lub zbliżonych charakterystyk językowych, określanych przez kompetencję gramatyczno-leksykalną, komunikacyjną i kulturową. Głównym zatem celem tak

stawami metodologicznymi, wykorzystujące i rozwijające zbiór uporządkowanych teoretycznie terminów (parametrów), które mogą/ powinny być wykorzystywane w opisie nabywania przez osoby pozbawione możliwości mówienia kompetencji lingwistycznej’ (Michalik, 2018, s. 206). Parametrem głównym takiej językoznawczej subdyscypliny jest kompetencja lingwistyczna, której podstawowymi składnikami są: a) kompetencja językowa (gramatyczno-leksykalna), b) komunikacyjna (socjolingwistyczna, komunikatywna, pragmatyczna) i c) kulturowa (językowo-kulturowa), zwana często poznawczą (Rittel, 1994). Parametry pomocnicze lingwistyki komunikacji wspomagającej i alternatywnej, mocno wpisane w teorię logopedii jako nauki o biologicznych uwarunkowaniach rozwoju i zaburzeń mowy, to – omówione powyżej – niemowność i niemówienie (Michalik, 2020).

W interpretacji najbardziej klasycznej kod językowy należy łączyć z pojęciem *system*, (*język, langue*), wyrosłym z klasycznego paradygmatu strukturalistycznego, a współtworzącego triadę pojęć wraz z *langage* (mowa) i *parole* (mówienie) (de Saussure, 2007)³. Historycznie rzecz ujmując, opozycja język (system, kompetencja, kod) – mówienie (wykonanie) często była przedmiotem refleksji lingwistów. Najważniejsze stanowiska w tej materii zawarto w tabeli 1.

Inspirującą dla podjętych analiz interpretację pojęć *kod* i *system językowy* zaproponował ostatnio Stefan Jerzy Rittel w pracy *Komunikacja w dyskursie. Propozycje interpretacyjne*, konfrontując ze sobą kod wspólny z kodami wyspecjalizowanymi, jako wyznacznikami specjalizacji systemu językowego. Ta ostatnia sprawa, że system językowy funkcjonuje równocześnie w dwóch wymiarach: wspólnym, ogólnospołecznym, oraz obejmującym niektórych użytkowników. Mimo że refleksja autora dotyczyła wyspecjalizowanych języków nauk matematyczno-przyrodniczych, zauwa-

---

wyodrębnionej dyscypliny wiedzy jest diagnozowanie języka ucznia w celu usprawniania tego języka. Ponadto, dzięki teorii i metodologii w taki sposób zorientowanej lingwistyki edukacyjnej, pojawiają się praktyczne możliwości stymulowania rozwijających się kompetencji. Tym samym, oprócz aspektu diagnostycznego, w polskiej lingwistyce edukacyjnej należy wyróżnić jej drugi, aplikacyjny wymiar. Lingwistyka edukacyjna rozwijana w Polsce zajmuje się badaniami wymienionych składników kompetencji lingwistycznej (kompetencji gramatyczno-leksykalnej, komunikacyjnej, kulturowej) przy pomocy gradualnej koncepcji możliwych poziomów przyswojenia każdej z nich. Badania wyżej wymienionych aspektów językowego funkcjonowania uczniów dotyczą w głównej mierze dyskursu szkolnego, jednakże wyróżnienie poziomu subkompetencji językowej, służącej do charakterystyk zaburzonej kompetencji lingwistycznej użytkowników języka, obliuguje uprawiających tę dyscyplinę do obejmowania swymi badaniami również osób z zaburzeniami komunikacji językowej. Wynika to m.in. z faktu, że współcześnie jednym z głównych zadań lingwistyki edukacyjnej jest analiza wyuczalności języka pozostająca w ścisłym związku z biologicznymi, psychologicznymi i społecznymi uwarunkowaniami procesu uczenia się. Zważywszy na prawdopodobne fizyczne lub psychiczne trudności w procesie przyswajania języka, uwzględnia się przy tym także problematykę zaburzeń mowy. Stąd zakres lingwistyki edukacyjnej w jednym z wymiarów pokrywa się z obszarem patolingwistyki. Same badania kompetencji indywidualnej lub grupowej uczniów mogą być badaniami psycholingwistycznymi, socjolingwistycznymi lub neurolingwistycznymi (za: Michalik, 2017).

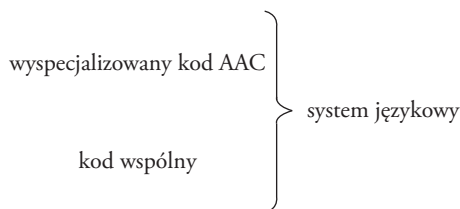
³ Za A. Heinzem można przyjąć, że „na pojęcie »mowy (langage)« składają się jej dwa aspekty: język (*langue*) i mówienie (*parole*) [...], chodziło [przy tym] w pierwszej kolejności o odróżnienie: języka jako zjawiska społecznego i abstrakcyjnego oraz mówienia jako zjawiska jednostkowego i konkretnego” (1978, s. 240).

Tabela 1. Opozycja język-mówienie i jej warianty

Kompetencja, język, system, kod	Wykonanie, mówienie
LANGUE (de Saussure)	PAROLE (de Saussure)
forma (von Humboldt)	jednostkowe przejawy mówienia (von Humboldt)
Sprachgebilde (Trubeckoj)	Sprechakt (Trubeckoj)
Sprachgebilde (Bühler)	Sprechhandlung (Bühler)
Sprachorganismus (Weisgerber)	Sprechen (Weisgerber)
competence (Chomsky)	performance (Chomsky)
code (Eco)	message (Eco)
zachowania wspólne (Grabias)	zachowania indywidualne (Grabias)

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu

żona regularność może również objąć opozycję: język, system ogólny – systemy porozumiewania się osób niemówiących/ niemownych jako swoiste języki specjalistyczne. Dążąc do zwiększenia poziomu pogłębienia swego wywodu, autor konstatuje, że „porozumiewanie się jest swoistym ułamkiem, w którym mianownik oznacza zdolność porozumiewania się w kodzie wspólnym, a licznik tylko w kodach specjalnych” (Rittel, 2017, s. 33). Przenosząc treść cytatu na pole komunikacji alternatywnej i wspomagającej, uzyskujemy następującą proporcję:

Ryc. 1. Pozycja wyjściowa do porozumiewania się osób niemówiących

Źródło: opracowanie własne na podstawie S.J. Rittel, 2017, s. 33

Z wykresu wynika, że system językowy jest „realizatorem możliwości”⁴ wykorzystywania wyspecjalizowanego kodu AAC w porozumiewaniu się wszystkich. Wynika to z mocy mianownika ułożonej proporcji. Omawiając zależności między licznikiem i mianownikiem koncepcyjnego „ułamka”, autor podaje trzy możliwe warianty:

- dywergencji, powodującej, że porozumiewanie się w kodzie wspólnym zostaje zautonomizowane, tj. pozostaje na tym samym poziomie, który można określić jako zdolność elementarnego porozumiewania się z równoczesnym wydzieleniem kolejnych zakresów kodów wyspecjalizowanych;

⁴ Termin S.J. Rittela.

- inkorporacji, w której niektóre zakresy kodów wyspecjalizowanych są włączane do kodu ogólnego i przez system językowy wprowadzone do umysłu;
- sytuacji neutralnej, w której obecność kodu ogólnego w kodach wyspecjalizowanych jest warunkiem ich formułowania (Rittel, 2017; por. także Michalik, 2018).

W przypadku procesu zinternalizowania kompetencji lingwistycznej z wykorzystaniem kodu AAC oraz samego wyposażania dziecka niemownego w zdolność wykorzystywania kodu AAC w komunikacji na pewno mamy do czynienia z wariantem sytuacji neutralnej: bez kodu ogólnego niemożliwe by było wyposażenie osoby niemownej w kompetencję językową z wykorzystaniem AAC. Chodzi tu z jednej strony o prymarność kodu ogólnego w kompetencji lingwistycznej terapeuty uczącego AAC, z drugiej – o wykorzystywanie struktury kodu ogólnego przy tworzeniu niektórych, szczególnie zaawansowanych systemów AAC. W sposób specyficzny realizowany jest również wariant inkorporacyjny, tj. osoba niemówiąca/niemowna posługująca się którymś z systemów AAC miesza dwa kody: wyspecjalizowany z ogólnym. Dochodzi do specyficzniej rozumianej interferencji kodów, nakładania się struktur jednego kodu na drugi (Michalik, 2018, s. 128–129).

IV. Kontakt jako warunek porozumiewania się osób niemówiących i niemownych

Klasyczna interpretacja procesu porozumiewania się obliuguje do wyróżnienia w nim sześciu elementów: nadawcy, odbiorcy, komunikatu, kontekstu, kodu i kontaktu (Jakobson, 1960, Heinz, 1983, także Łuczyński, 2015). Z interesującym nas w tym miejscu najbardziej kontaktem łączy się funkcja fatyczna wypowiedzi, dzięki której możemy zawiązać kontakt, podtrzymać go lub przerwać. Co ciekawe, jest to funkcja słowna pojawiająca się najwcześniej w rozwoju osobniczym człowieka – dzieci zdradzają skłonność do komunikowania, nim są zdolne nadawać lub odbierać komunikat zawierający treści semantyczne.

Również w dyskursie zaburzonym, współtworzonym przez osoby niemowne i niemówiące, kontakt pozostaje ważnym, o ile nie najważniejszym składnikiem i warunkiem procesu porozumiewania się. By do porozumienia doszło, należy go nawiązać. Typy kontaktu, wraz z ich charakterystykami i odniesieniami do komunikacyjnej sytuacji osób niemówiących i niemownych, inspirowanymi pracą Stefana Jerzego Rittela pt. *Komunikacja w dyskursie. Propozycje interpretacyjne*, przedstawiono poniżej.

- Kontakt, który się rozpoczyna i kończy. Zachodzi dzięki formułom powitalnym, zwyczajowym. Jest to rodzaj porozumienia potwierdzającego przynależność do wspólnoty językowo-kulturowej. Może być wyspecjalizowany i przyjmuje wtedy kształt socjolektów.

Odnosząc go do niemówienia i niemowności, należy podkreślić, że użycie symbolu/gestu zrozumiałego dla obydwu stron (niemówiący/niemowny – rozmówca) potwierdza przynależność do wspólnoty. Jest wyspecjalizowany biolektalnie. Najczęstsze formuły: powitalne i pożegnalne (*cześć, dzień dobry, do widzenia, co słychać?, na zdrowie!*) różnicujące rodzaj pozdrowienia w zależności od osoby.

- Kontakt wymuszony. Ma z niego wynikać, że bez względu na swoją zdolność pojęciową odbiorca staje się uczestnikiem, który słyszy, ale nie rozumie. Zdolność porozumienia się jest ograniczana brakiem (pełnym lub częściowym) możliwości zrozumienia komunikatu. Dochodzi do sytuacji, w której nadawca wykorzystuje własny kod. To także stosowanie kodu „wtajemniczonych” wobec „niewtajemniczonych”. Kontakt pusty.

W dyskursie głęboko zaburzonym osoba niemowna lub niemówiąca na skutek deficytów poznawczych, w tym językowych, może nie rozumieć mówiącego nadawcy, a osoba mówiąca nie rozumieć komunikatu wskazanego przez osobę niemówiącą/niemowną, posługującą się albo własnym kodem, albo kodem „wtajemniczonych” (użytkowników AAC).

- Kontakt w rzeczywistości wyobraźniowej. Nadawca komunikatu funkcjonuje w wymiarze własnej rzeczywistości współtworzonej własnym kodem porozumiewania się. Prognoza porozumienia jest prawdopodobna.

Osoba niemówiąca/niemowna, nie posługując się językiem naturalnym, który obiektywizuje poznanie, funkcjonuje we własnej rzeczywistości. Systemy AAC jako protezy mowy czynią porozumienie z osobą mówiącą (użytkownikiem AAC) prawdopodobnym.

- Kontakt zmierzający do przerwania porozumienia. Sytuację taką może powodować nadawca, który jedynie z sobie wiadomych powodów nawiązuje i przerywa kontakt. Z punktu widzenia odbiorcy sytuacja pozostaje bardziej pasywna, gdyż on początkowo zakłada, że jeśli kontakt został nawiązany, to powinien być kontynuowany. Odbiorca nie jest w stanie przewidzieć zachowania komunikacyjnego nadawcy. Nadawca z pewnym prawdopodobieństwem oczekuje skutków swojego zachowania komunikacyjnego.

Osoba niemówiąca/niemowna jako nadawca ustala reguły komunikacyjne, uzależnione od jej gotowości komunikacyjnej. Nadawca mówiący do osoby niemówiącej/niemownej nie powinien się kontaktować, zmierzając do przerwania porozumienia. Najczęstsze formuły: zaprzeczanie i odmawianie (*nie, nie chcę*).

- Jako kontakt wznawiany. Może występować zarówno w sytuacji uzasadnionej, jak i nieuzasadnionej przerwy. Jego warunkiem jest pewien poziom stabilności wystarczający do porozumienia się w tym samym kodzie. Ważnym czynnikiem pozostaje również zaistnienie warunków zewnętrznych, umożliwiających jego kontynuowanie.

W dyskursie zaburzonym nadawca i odbiorca muszą się posługiwać wspólnym kodem. Konieczne są warunki zewnętrzne sprzyjające wznowieniu kontaktu. Do najczęstszych formuł należy proszenie o rozmowę, inicjowanie rozmowy (*czy słyszałeś, że?; czy wiesz, że?; chciałbym o coś zapytać; chciałbym coś powiedzieć*).

- Jako kontakt okazjonalny. Dotyczy form grzecznościowych potwierdzających znajomość reguł kontaktowania się, akceptowanych społecznie. W przypadku przyswojenia kompetencji komunikacyjnej jest to kontakt obowiązkowy.

Podczas kontaktu z osobami niemownymi i niemówiącymi wymaga się przestrzegania komunikacyjnej sprawności sytuacyjnej i społecznej. Tu formuły związane z: a) różnicowaniem rodzaju pozdrowienia w zależności od osoby (kolega/nauczy-

ciel); b) włączeniem się w rozmowę/zabawę; c) przywołaniem osoby; d) radzeniem sobie z niepowodzeniami w rozmowie; e) dostosowaniem precyzji wypowiedzi do stopnia znajomości z daną osobą; f) sygnalizacją zmiany tematu; g) utrzymaniem tematu rozmowy; h) rozpoznaniem i adekwatną reakcją na stany emocjonalne rozmówcy; i) zachowaniem dyskrecji.

- Jako kontakt domniemany. Mógłby mieć miejsce jako chęć jego nawiązania, ale nie występują wystarczające możliwości komunikacyjne. Nadawca może i chce, odbiorca zaś może, ale nie musi chcieć nawiązać kontakt. W przypadku nadawcy, czyli osoby niemówiącej/niemownej, o jego powodzeniu decyduje poziom posiadanych przez nią sprawności percepcyjnych i realizacyjnych. W przypadku nadawcy mówiącego o jego realizacji decyduje intencja komunikacyjna.
- Kontakt w przedziale: wymuszony – dobrowolny. W przypadku kontaktu wymuszonego, za sprawą hierarchii społecznej, tylko jednej ze stron przysługuje prawo nawiązywania kontaktu. W przypadku dobrowolności kontaktu taka asymetria komunikacyjna nie występuje. W porozumiewaniu się z osobami niemówiącymi/niemownymi dopuszczalna jest tylko dobrowolność kontaktu.
- Jako kontakt kontekstowy. To zachowanie językowe zbiorowe, w którym pojawia się uzasadnienie (konieczność) podejmowania porozumienia. Dotyczy społeczeństwa obligowanego do podejmowania działań komunikacyjnych w stosunku do osób niemówiących/niemownych. Tu aspekty: instytucjonalny, prawny, moralny, humanistyczny (Rittel, 2017, s. 46–53; Michalik, 2018, s. 170–172).

V. Podsumowanie

Kontakt z osobami niemownymi i niemówiącymi dla tzw. przeciętnego użytkownika języka jest trudny, mało komfortowy. Indeks zrozumiałych psychologicznie emocji wywoływanych nieszczęściem drugiego człowieka, takich jak współczucie, żal, poczucie niesprawiedliwości, litość, nie ułatwia kontaktu. W powszechnej opinii egzystencja osób niemownych i niemówiących bywa odarta z typowo ludzkiej formy aktywności; nie mogą przedstawiać i prezentować tego, co rzeczywiste, i tego, co nierzeczywiste. Martin Heidegger twierdzi:

„Nauka uznaje, że w odróżnieniu od roślin i zwierząt człowiek jest istotą żywą zdolną do mówienia. Zdanie to mówi nie tylko o tym, że człowiek, obok innych zdolności, ma zdolność mówienia. Chce ono powiedzieć, że dopiero język uprawnia człowieka do bycia taką istotą żywą, którą on jest jako człowiek. Człowiek jest człowiekiem jako mówiący” (Heidegger, 2007, s. 5).

Można założyć, że radykalizm słów Heideggera to figura semantyczna podkreślająca ontologiczną odmiennność osób niemownych. Wynika ona przede wszystkim z oczywistości procesu mówienia. Świadczyć o takiej postawie mogą następujące słowa:

„Człowiek mówi [...]. Mówimy stale [...]. Mówimy, bo mówienie jest dla nas czymś naturalnym” (Heidegger, 2007, s. 7).

Mówienie w kontakcie z drugim, niemym człowiekiem jest możliwe. Jeśli nie za pomocą języka naturalnego, „mówienie” powinno się rozgrywać inaczej – z wykorzystaniem protez mowy, kodów systemów AAC.

Miroslaw Michalik

Autor jest profesorem zwyczajnym w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz w Instytucie Pedagogicznym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu, wiceprzewodniczącym Polskiego Towarzystwa Logopedycznego, członkiem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Logopedycznego (od 2011 r.) i Zespołu Rozwoju i Zaburzeń Mowy Rady Języka Polskiego przy PAN, autorem stu pięćdziesięciu publikacji naukowych, w tym siedmiu monografii autorskich.

Streszczenie

W artykule dokonano charakterystyki dwóch składników procesu porozumiewania się: kodu i kontaktu. Punktem wyjścia uczyniono autorską koncepcję niemowności i niemówienia oraz lingwistyki komunikacji alternatywnej i wspomagającej AAC. Wynika z tego, że kontekst analiz zawiera dwie podstawowe składowe: osoby mówiące, czyli posługujące się językiem naturalnym, oraz osoby pozbawione możliwości mówienia, czyli posługujące się jakąś protezą mowy i/lub systemem AAC. Pomimo braku komunikacyjnej symetrii ich wzajemne porozumienie się jest możliwe i dokonuje się nie tylko w ramach dyskursu terapeutycznego. Dzieje się tak dzięki operacyjnemu wykorzystaniu potencjału kodowego komunikacji oraz gotowości do kontaktu jej uczestników. W związku z powyższym nadrzędnym celem tekstu jest ukazanie roli kodu i kontaktu jako składowych aktu mowy w sytuacji komunikacyjnej osób niemownych i niemówiących.

Słowa kluczowe: niemowność, niemówienie, AAC, proteza mowy, kod językowy, kontakt, funkcja fatyczna.

Code and Contact as Prerequisites for Communication between Persons Speaking Little and Persons Not Speaking at All

Abstract

This paper is an analysis of two components of communication – code and contact. The starting point is author's conception of speaking little and not speaking at all and the linguistics of augmentative and alternative communication. It indicates that the context for analysis includes two basic components: speaking persons, persons using natural language, and persons deprived of the capacity to speak and therefore utilizing a speech prosthesis or/and the AAC system. Despite lack of symmetry of communication the mutual understanding is possible and is effected not only within the framework of a therapeutic discourse. It is possible due to utilizing the code potential of communication and readiness of participants of communication.

Keywords: speaking little, not speaking, AAC, speech prosthesis, language code, contact, phatic function.

Bibliografia

- Grabias, S. (2015). *Postępowanie logopedyczne. Standardy terapii*, [w:] S. Grabias, J. Panasiuk, T. Woźniak (red.), *Logopedia. Standardy postępowania logopedycznego* (s. 13–35). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Grzegorzczkowska, R. (2007). *Wstęp do językoznawstwa*. Warszawa: PWN.
- Heidegger, M. (2007). *W drodze do języka*. Warszawa: Wydawnictwo „Aletheia”.
- Heinz, A. (1978). *Dzieje językoznawstwa w zarysie*. Warszawa: PWN.
- Jakobson, R. (1960). *Poetyka w świetle językoznawstwa*, *Pamiętnik Literacki*, 51, 431–473.
- Łuczyński, E. (2015). *Wiedza o języku polskim dla logopedów*. Gdańsk: Harmonia Universalis.
- Michalik, M. (2017). *Neurolingwistyczne wątki lingwistyki edukacyjnej*, [w:] G. Jastrzębowska, J. Góral-Półrola, A. Kozołub (red.), *Neuropsychologia, neurologopedia i neurolingwistyka in honorem Maria Pąchalska* (s. 573–580). Opole: Wydawnictwo Uniwersyteu Opolskiego.
- Michalik, M. (2018). *Lingwistyczno-logopedyczne podstawy komunikacji alternatywnej i wspomagającej. Ujęcie metodologiczne*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP.
- Michalik, M. (2020). *Linguistics of Augmentative and Alternative Communication in the Process of Diagnosis of Speech Inability and Speech Non-Occurrence*, *Logopaedica Lodziensia*, 4, 131–140.
- Rittel, S.J. (2017). *Komunikacja w dyskursie. Propozycje interpretacyjne*. Kraków: Wydawnictwo Collegium Columbinum.
- Rittel, T. (1994a). *Metodologia lingwistyki edukacyjnej. Rozwój języka*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP.
- Saloni, Z. (1993). *Kod*, [w:] K. Polański (red.), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* (s. 302). Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Saussure de, F. (2007). *Kurs językoznawstwa ogólnego*. Warszawa: PWN.